

KONCIL A BISKUPSKÝ SYNOD

Povážlivá rozkolísání manželství (vedle jiných tradičních hodnot) je jeden z plodů novověku. Vyplývá z vývoje, kterým šla evropská civilizace v posledním půltisíciletí. Kromě obrovského lidského rozvoje — který je, nezapomeňme, také slávou Stvořitele — se objevily i hrozivé stíny. Mají původ v člověku samém: v pubertálním sebezdráznění, v odvrácení od duchovní autority a Prazákladu, v kultu pokroku tj. sebe. My prožíváme „konec novověku“ (Guardini) a ten klade lidstvu otázku odpovědnosti za budoucnost.

Historik Jan XXIII. na ni odpověděl svoláním koncilu s úkolem dohnat zameškané povinnosti: aggiornamento. Zahájil oficiálně katolické zpytování svědomí. Na negativním vývoji novověku má podíl také církev: když nechtěla jít se světem při jeho objevování nových hodnot, svět si je vydobyl bez ní a proti ní. Církev tak přišla o možnost plynule rozvíjet a prožívat evangelium na vyšší lidské úrovni. Svět přišel o víc, církev uzavřená v ghetu mu nemohla být světlem a solí.

Církev, na níž spočívalo hlavní břímě budování středověké Evropy, si zvykla příliš na status vrcholné autority širokého spektra, i mimo obor Zjevení, opřené o svědectví Božího slova. Ale novověký člověk objevil jinou autoritu, opřenou o zkušenost — autoritu vědy. Škoda, že se teprve po staletích zbytečných ústupových bojů dospělo k uznání, že věda je legitimní a autonomní cesta k pravdě o světě a člověku v mezích své metody a že je užitečná pro víru, mravní život a církevní působení (GS 62).

Pokud jde o manželství, k lepšímu poznání už přispěla psychologie, sociologie, etnografie — a také moderní biblistika, dějiny manželství, teologie a kanonistiky. Velkým duchům minulosti je třeba prominout jejich tápání a omyly, neboť jim chyběla pravdivá východiska. Dnes ale nemůžeme být omluveni, pokud bychom chtěli ignorovat celou pravdu, božskou i lidskou. Rozum je dar a závazek.

Tak základní a přitom citlivý a složitý organismus jako manželství nelze vydat nezralým projektům. Zjistit skutečnosti mluvící proti tradičnímu řádu ještě neznamená najít nový správný řád, to platí všeobecně. O to více pro církev s tisíciletými tradicemi a stamiliony členů po všech světadílech, kromě toho se zvláštní odpovědností za poslání svěřené Bohem. To vysvětluje, proč teprve Druhé vatikánium učinilo rozhodný krok vpřed. Ne bez vážného zápasu mezi stoupenci tradiční a otevřené pozice, jen na jeho pozadí je možné náležitě ocenit výsledek.

Téma manželství bylo předmětem zápasu téměř do posledního dne koncilu. Ale od začátku bylo cítit, že nejen většina teologů, ale i koncilních otců cítí povinnost nahradit překonané a škodlivé prvky v nauce o manželství. První návrh, vypracovaný teology římské kurie v duchu ustrnulé tradice, biskupové odmítli vůbec projednávat. Skupina 190 otců se pokoušela stále znovu zamezit otevřenější formulace, ale většinou marně. Koncilní teologové (Häring aj.) vykonali obrovskou práci, ale výsledek jim dal zapravdu.

Bohaté problematika se soustředila ve dvou bodech: pojetí křesťanského manželství a sexuální život manželů — oboje v souvislosti s tzv. cíli manželství. Z různých dějinných podnětů, když se hledaly základní principy pro řešení obtížných

otázek, vystupovala do popředí přednost jako hlavní smysl manželství. Augustin z toho důsledně vyvodil, že i pohlavní styk mezi manželi, není-li konán s úmyslem mít potomstvo, je hříšný (jen lehce, neboť sv. Pavel doporučuje manželům soulož jako ochranu proti pokušení). Proti manichejství hájil sice manželství, ale pod jeho vlivem jen jako z nouze, neboť pudová sexualita je vlastně trest za první hřích a tedy špatná. Sexuální aktivita je ospravedlněna jen jiným vážným důvodem: kvůli potomstvu. Pojetí manželství jakožto instituce rozmnožovací bylo ovšem běžné už v římském právu a v různých variantách trvalo v teorii a praxi církve až do koncilu. Právníckou řečí bylo vyhraněno v Kodexu kanonického práva (1917): „Prvotní účel manželství je plodit a vychovávat potomstvo; podružný vzájemná pomoc a prostředek k ukojení žádostivosti“ (kán. 1013, §1); při manželském souhlasu si on a ona vzájemně odevzdávají „právo na tělo se zřetelem k úkonům o sobě způsobilým k plození potomstva“ (kán. 1081, §2). To sice byla jen jedna stránka, přesto však ovlivňovala manželskou morálku a katechezi. Pro naše cítění je takové pojetí těžko stravitelné, ale už Albert Veliký (13. stol.) a John Mayor (16. stol.) hlásali jako stejně oprávněný smysl manželství lásku, všestranné láskyplné společenství, jenže kanonisté a teologové se neodvážili opustit tradiční cestu.

Druhé vatikánium se odvážilo, ve jménu pravdy a lásky, podle Písma a zkušenosti. Pastorační konstituce o církvi v dnešním světě pojednává v 6 člancích o manželství, které je „důvěrné společenství života a manželské lásky“ (GS 48). „Skutky, jimiž manželé dosahují důvěrného a čistého sjednocení, jsou čestné a důstojné (–) vyjadřují a prohlubují vzájemné darování“ (GS 49). Přirozenou povahou je manželství zaměřeno na děti, jež jsou „vrchol a koruna manželské lásky“ (GS 48), ne tedy pouhý účel! Láska v manželství je hodnota sama o sobě, z ní roste plodnost. Ta nemusí a nemá být ponechána náhodě, má být řízena odpovědně rodiči s uvážením všech momentů přicházejících v úvahu (GS 50). Palčivý aktuální problém antikoncepce nebyl dořešen. Po třech letech velkých diskusí encyklika *Humanae vitae* (1968) potvrdila tradiční rozlišování na dovolené prostředky přirozené a nedovolené umělé, což vyvolalo zklamání u mnoha teologů, kněží a manželů; řada biskupských konferencí aspoň poukázala na závaznost odstíněnou podle osobního poctivého svědomí a reálných okolností.

Manželskou problematiku projednávalo páté řádné zasedání *Biskupského synodu* na podzim 1980. Ohledně antikoncepce někteří odmítali diskusi, neboť věc je „naprosto jasná“ (kard. Felici). Rada diecézních biskupů naopak poukazovala na značný rozestup mezi naukou a životem i kvalitních katolíků, kteří však nevidí možnost řešit svou konkrétní situaci přesně podle nauky. Některé souží neklid svědomí, jiní se odvracejí od církve. Biskupům šlo o pastorační řešení antikoncepce, byly však i návrhy dalšího zkoumání normy *Humanae vitae*; bisk. Bullet (Švýc.) arcib. Quinn (USA, konzervativní!) vybízeli ke spolupráci magisteria s teologií. Quinn a arcib. Daneels (Belg.) se odvolávali na slova Pavla VI. po vydání encykliky: „Nejde tu o úplné pojednání o člověku v manželství (–) To je nesmírné pole, na něž se magisterium církve může a asi musí vrátit s pojednáním úplnějším, systematictějším a syntetičtějším“. K hlasům poukazujícím na množství katolíků v tísní, kteří potřebují dostat naději, se připojil generální představený jezuitů Arrupe (s odvoláním na encykliku *Redemptor hominis*: „Člověk je první a základní cesta církve“): člověk není něco neměnného, ale „živá bytost, vsazená do své doby“, proto má církve mít „co

největší ohled na člověka při pastoraci, která by se měla vyznačovat lidským pochopením a gradualitou“.

Mnozí po rozvodu znovu oddaní trpí vyloučením od eucharistie, konstatovali evropští a američtí biskupové, a vzdalují se společenství církve; nedošlo se však k jinému řešení, než tradičnímu (stručně: buď eucharistie, nebo sex), ale přesto se doporučuje pokračovat v bádání a vzít v úvahu i východní praxi a její pastorační milosrdenství. – Afričtí biskupové mají ještě větší starost: jejich katolíci málokdy přijímají svátost manželství (Súdán: asi 1 na diecézi), protože jejich tradiční manželství je etapové a patří do něho také období soužití snoubenců před definitivním aktem sňatku, a protože mnohoženství je dosud leckde nutnost hospodářská. Tyto a podobné problémy začalo projednávat po synodu sympozium afrických biskupských konferencí v Nairobi (léto 1981) otevřeněji a samostatněji ve směru některých synodních podnětů. Jsou to tyto:

- Cit pro víru (sensus fidei, LG 12), Duchem svatým daný „nadpřirozený cit pro víru“ (Familiaris consortio) dává i manželům a kněžím možnost přispívat k vyjasnění problémů.
- Zásada postupnosti (gradualitas) připomíná Häringův „zákon růstu“; je podložena Kristovou pedagogikou (srov. FC 34); k plnění náročných norem se doroste až po době usilování.
- Pastorační moudrost užívající epikie (oprávněné výjimky); zásada uznávaná vždycky v církvi, ozývá se i v dopise kard. Ratzingera (moderátora synodu!) kněžím své diecéze: „Proto je směrnice Humanae vitae sice jasná, ale ne strnulá, nýbrž otevřená pro diferencované posuzování diferencovaných mravních situací“ (ThG 81/2, 79).
- Inkulturace je vyslovena už v koncilním dekretu o misiích; tento požadavek zasazení evangelia do domácí kulturní půdy připomněl kard. Rugambwa (Tanz.) slovy Jana Pavla II., že manželství a manželský život v Africe mají být „autenticky křesťanské a africké“ (Zaire 3. 5. 1980). S tím souvisí zásada oprávněné plurality.

Papežská adhortace Familiaris consortio (22. 11. 1981) se volně drží 43 propozic, v nichž synod shrnul své náměty. Kromě inspirující teologie manželství, která rozvíjí koncil, praktická část utvrzuje tradiční normy. Přesto však některé formulace přejeté od synodu s náznaky otevření dávají naději na vývoj i těm, kteří čekali více. Papež jako ručitel víry a jednoty má nevděčnou úlohu varovat před riziky. Jestliže však zřídil Papežskou komisi pro rodinu a mezinárodní Ústav pro studium manželství a rodiny (při Lateránské univerzitě v Římě), je to vybidnutí pro všechny nějak kompetentní, včetně manželů, aby se snažili o model křesťanského manželství pro naši a budoucí dobu.

Poznámka. Inkulturaci nesprávně tlumočí jako „vměšování do starých a běžných manželských tradic“ Duchovní pastýř 1981/5, 71.

Ale člověk, povoláný k tomu, aby žil odpovědně podle moudrého a láskyplného Božího záměru, je bytost dějinná, den co den se utváří svými četnými svobodnými rozhodnutími. Tak poznává, miluje a uskutečňuje mravní dobro podle stupňů svého růstu. – I manželé jsou ve svém mravním životě povoláni k neustálému růstu, přičemž je jim oporou upřímná a činorodá snaha stále lépe poznávat hodnoty, které obrání a rozvíjí Boží zákon a také jejich čestné a statečné úsilí uplatňovat je ve svých konkrétních rozhodnutích. Zákon však nesmějí chápat jen jako nějaký ideál, dosažitelný až někdy v budoucnosti, nýbrž mají v něm vidět příkaz Krista Pána snažit se překonat všechny v cestě stojící překážky. Proto tzv. zákon graduality čili postupná cesta se nedá ztotožňovat s postupností zákona, jako by existovaly různé stupně a podoby přikázání Božího zákona pro různé lidi a situace. Všichni manželé jsou povoláni podle Božího zákona k svatosti v manželství a toto vznešené povolání se uskutečňuje, nakolik je lidská osoba schopna odpovědět na Boží příkaz s jasnou myslí a s důvěrou v Boží milost a ve vlastní vůli.

Familiaris consortio, 34